

Kovács Olivér

**Az ismert ismeretlenektől
az ismeretlenek felé**
**Losoncz Miklós: *Brexit. Ugrás
az ismeretlenbe* című könyvének
bemutatása**

From Known Unknowns to the Unknowns

Book Review of Miklós Losoncz's *Brexit.*

Jump into the Unknown

Az élemedett korú és a világot nyitott szemmel figyelemmel kísérő olvasók talán még emlékeznek arra, amikor 1988-ban a *College of Europe* meghívására Margaret Thatcher beszédet mondott Brugge híres középkori harangtornyában, a Belfortban. A Vaslady mindjárt azzal kezdte, hogy meghívása rendkívüli bátorságra vall, hisz felkérni őt arra, hogy mondjon pár keresetlen szót a britek és Európa kapcsolatáról, az olyan, mintha a világtörténelem egyik legnagyobb hódítóját, Dzsingisz kánt kérnénk fel arra, hogy meséljen a békés egymás mellett élés erényeiről. Ez a kis momentum is szimptomája annak, hogy a britek és az Európai Unió (EU) viszonya sohasem volt kimondottan bensőséges. A recenzió tárgyát képező írás¹ pedig ezt egyértelműen ki is hangsúlyozza.

A felettébb rövidke, mégis gondolatgazdag kötet arra a kérdésre keresi a választ, hogy mennyire magyarázható az EU-ból való brit kilépés az Egyesült Királyság fejlődéstörténeti örökségével. A három nagyobb fejezetre tagolt mű ezért történeti kontextusban elemzi a kilépés folyamatát, és igyekszik fölvezetni a lehetséges következmények legvelejét.

Az *első* fejezet objektivitásra törekvő dokumentarista áttekintése a Brexit mér-földköveinek, így a szerző külön kiemeli a politikai öngóllal felérő népszavazást, a jogi háttérrel és a tárgyalásokat, de eljut a kilépés ütemezésének és a jövőbeli kapcsolatok

---

Tudományos főmunkatárs, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Közgazdaságtani és Nemzetközi Gazdaságtani Tanszék; ICEG European Center. E-mail: Kovacs.Oliver.Istvan@uni-nke.hu

¹ Losoncz Miklós: *Brexit. Ugrás az ismeretlenbe*. Budapest, Noran Libro – Progress, 2020.

szabályozásának a kérdéseig is. Mint láttuk – és látjuk sok helyütt a mai napig –, a modern politikai-gazdasági kormányzási gyakorlatot és társadalmi önműködést a populizmus szele erősen magával tudja ragadni, vagyis amikor nem válik alapvetéssé bizonyos irányváltások kapcsán a kiérlelt filozófia megléte, a szakpolitikai illeszkedés áttekintése, hovatovább hiánycikké avanszál a mélyebb társadalmi-gazdasági hatások feltérképezésének óhaja is.

A második fejezet a Brexithöz vezető okokkal és tényezőkkel foglalkozik, azok történeti kifejlődési ívének felvázolásával. Alapos és kritikus ismertetésről van szó, amely nem rejt véka alá a különutasság mögöttes mozgatóit (például a vágyott szuverenitást), de a kilépés mögött munkálkodó társadalmi elégedetlenség kialakulását sem (például a valóság és a társadalmi szubjektum közti növekvő diszkrpanciát tárgyalja a 2.2 alfejezetben a társadalmi feszültségek fokozódását előidéző hajtóerők feltérkezésén keresztül). Megvilágítja, hogy a brit gazdaság fejlődési pályája nem feltétlen lehetett közvetlenül a kilépéspártiság felbújtója.² Amennyiben a recenzens egy kicsit szélesebb vizsgálati bázison tájékozódik, akkor sem állja meg teljes mértékben a helyét a gazdasági indíték, hiszen a foglalkoztatási ráta (75) nagyságrendje rendre meghaladta az OECD-átlagot (68), a háztartások vagyona hozzávetőlegesen 34%-kal volt magasabb az Egyesült Királyságban az OECD-országokhoz képest, mi több, értéke több mint duplája a megfelelő német adatnak. Az élettől való meglegedettség szintje is meghaladta (és a mai napig meghaladja) az OECD-országok átlagát (6,8, míg az OECD 6,5); de olyan mutatókban is magasabb minőségi szintet produkál a brit gazdasági-társadalmi rendszer, mint az egyedüli éjszakai séta biztonságosságának megítélése: a megkérdezettek 77,7%-a tartja azt biztonságosnak, míg az OECD-országok esetén ez az érték 68,4%, de a németországi adat is „csupán” 72%.³ A társadalmi percepciók – ahogy erre a szerző is utal – azonban a valóságot teljesen másképp interpretálták. Ebben pedig a krónikussá váló és növekvő jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségeknek bizonyosan nagy jelentősége volt. Az absztrakció magas szintje nélkül is belátható, hogy ha az egyenlőtlenségek „diadala” akképp valósul meg, hogy az szekuláris bérstagnálással párosul, akkor a középosztály elvékonyodásán keresztül reális perspektívává válik a populizmus iránti kereslet feltornászhatósága. Ez nagyon plasztikusan dokumentálható például az Amerikai Egyesült Államok esetén keresztül, viszont némileg gyengébben mutatható ki a kötet tárgyát képező Egyesült Királyság esetében. Ennek kapcsán sajnálatos, hogy a kötet elmulaszt néhány releváns szakirodalmat behivatkozni, például Blundell és szerzőtársai munkáját, amelyből kristálytisztán kiolvasható, hogy a bérstagnálás hipotézise csupán hipotézis maradt az Egyesült Királyság esetében, ahol a 2000-es évekig robusztus növekedés volt kimutatható.⁴ Ettől még kijelenthetjük, hogy igaz az a szocialista rendszerig visszanyúló gazdaságtörténeti, valamint viselkedéslélektani felismerés, hogy az emberek előnyben részesítik a tisztességesebb egyenlőtlenséget (teljesítmény útján elért nagyobb előny) a tisztességtelen és erőltetett egyenlőséghez képest.

² A 2016. évi népszavazást megelőző hat évben a brit GDP gyorsabban nőtt, mint az uniós átlag. Losonczi (2020): i. m. 75.

³ Ezeket az értékeket az OECD Better Life index adatbázisa szolgáltatja. Lásd: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=BLI>

⁴ Richard Blundell et al.: *Income Inequality and the Labour Market in Britain and the US*. *Journal of Public Economics*, 162. (2018), 55.

A szerző alternatív valóságok fölvyillantásával érdekes gondolat kísérleteket tár az olvasó elé, például úgy véli, hogy ha az Egyesült Királyság belépett volna az eurózónába, akkor a Bank of England által hordozott évszázados szakfilozófia bizonyosan hatott volna a közös monetáris politika felfogására, toleranciaszintjére és épp ezért beavatkozási aktivizmusára. A recenzens egyetlen kiegészítéssel él csak e gondolat kísérletek kapcsán, nevezetesen azzal, hogy ha már úgy alakult, ahogy, akkor aligha fölösleges azon is elmerengeni, hogy a Brexit-jelenség mennyiben járult hozzá az európai integráció fejlődéséhez. Újabb munkák pontosan azt igazolják, hogy megerősödő pályára állt az integráció,⁵ s mintha a Brexit nyomán az EU döntéshozói felhagytak volna azzal a nézettel, hogy minden tagállam egyedül felelős saját háza tájának rendbetételéért, miközben viszont maximálisan elvárják, hogy azok teljesítsék kötelezettségvállalásukat az EU fiskális, pénzügyi és egyéb szabályozási szférái terén.

Amit még érdemes lehetett volna jobban kidomborítani, az az EU-val kapcsolatos brit politika enyhén *tudathasadásos* (ha úgy tetszik disszociatív) volta, magyarán amikor úgy törekszik az előnyök maximalizálására és a negatívumok minimalizálására, hogy zokon veszi, amikor az integrációt érintő legfontosabb ügyekből ki próbálják hagyni őt (például az Egyesült Királyság volt EU-s nagykövete, Ivan Rogers több ízben beszámolt arról, hogy bár az Egyesült Királyság megtagadta az euró bevezetését, meglehetősen csalódottságának adott mégis hangot akkor, amikor kizárták az eurózóna válsága, a szuverén adósságválság rendezésének ügyeiből). Persze a szerző maga is kitér röviden az integrációs előnyöket maximalizálni igyekvő brit „kaparj, kurta”-mentalitásra,⁶ aminek a másik oldalán az integrációs folyamat lassításának motívuma volt megfigyelhető. Mélylélektan következnek: akár az is kijelenthető, hogy a Brexit maga nem más, mint az Egyesült Királyság több mint 60 éve üzött integrációs hozzáállásának teljes meghazudtolása, hisz gazdaságilag a kilépés bizonyosan hátrányos helyzetet eredményez, amit évtizedeken át heroikusan igyekeztek elkerülni. A recenzens az alfejezet erényének tartja, hogy a fentiekben túlmenően a szerző beemelte a bevándorlás kérdését is, mégpedig a közhiedelmek lebontására alkalmas módon. Ami a szemünk előtt kibontakozott, az a médiának, a kommunikációnak a valóságpercepciót befolyásoló ereje. Gyakorlatilag a tényeken túli társadalom tüneteként vonulhat be ez az epizód a britek történelmébe. A kampányban felnagyított félelemképek pontosan azokban a régiókban élőkre hatottak a legnagyobb mértékben, ahol a bevándorlók jelenléte egyáltalán nem volt jelentős.⁷ A tanulság e tekintetben az, hogy ami távol van, az vagy sekélyes és érdektelen, vagy a félelemre játszva közelív és ellenségessé tehető.

A *harmadik* fejezet a Brexit néhány következményéről szól. A szerző nem csak az Egyesült Királyságra vonatkozó politikai és gazdasági következményeket igyekszik számba venni, de a kihatások EU-s és egyéb (például lásd Skócia esetét a 3.2.1 *alfejezetben*, vagy Észak-Írországot a 3.2.2. *alfejezetben*) dimenzióit is bekapcsolja. Számokkal igyekszik alátámasztani azt a feltételezést, hogy a Brexit hatásai valójában csak igen

⁵ Benczes István: *Válság és válságrendezés a Gazdasági és Monetáris Unióban. A pénzügyi és gazdasági integráció forgatókönyvei*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2019; Halmai Péter: *Mélyintegráció. A Gazdasági és Monetáris Unió ökonómiaja*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2020.

⁶ Losoncz (2020): i. m. 72.

⁷ Losoncz (2020): i. m. 81.

lassan bontakoznak ki, „nem idéznek elő csúcspontokat a gazdaságban”.⁸ A Brexit egy folyamat, amelynek végéről nyilatkozni ugyan még nem tudunk, viszont az eshetőségtől, a népszavazástól egészen az uniós polgárok 2021. január 1-jétől megszűnő szabad mozgásáig, azaz a Brexit „realizálásáig” terjedően már be tudunk számolni – és a kötet is helyenként megteszi elemzések számainak sorjázásával⁹ – arról, hogy a szabályozási kérdések (főleg kezdeti) rendezetlensége miatt óriási addicionális bizonytalanság lett úrrá a piaci szereplőkön, minekutána a termék- és szolgáltatási export dinamikája és értéke is visszaesett. Példának okáért Douch és Edwards (2021) kimutatásai szerint már a referendumot megelőző pár hónapot is érdemes beemlíteni a Brexit-sokk elemzésébe, mert a vele kapcsolatos várakozás már akkor kifejtette hatását: a népszavazást közvetlenül megelőző és azt követő egy-két hónap alatt az EU-ba áramló brit szolgáltatás-export folyamatos visszaesést mutatott (körülbelül 7%-kal zsugorodott).¹⁰ Annyi tehát bizonyos, hogy a szuverenitás visszaszerzésének árát a globalizáció és az egyre mélyülő integráció viszonylatában sikerült rendkívül alábecsülni. A kötet nem idézhette a megjelenését követő időszak ama hivatalos (állami) és magán kutatóműhelyekben publikált forrásmunkáit, amelyek a kereskedelmi hatáson keresztül 2030-ra a brit gazdaság és társadalom Brexit révén előálló jóléti veszteségét a 4-6%-os sávba várják.¹¹ Mégis úgy fest a dolog, hogy mindez nem fejt ki elegendő elrettentő erőt ahhoz, hogy a skót kormány letegyen az Egyesült Királyságtól való elszakadás gondolatáról. A skót kormány 2021 januárjában beterjesztette a következő függetlenségi népszavazás tervezetét, holott egyre nyilvánvalóbb, hogy az elszakadás egy főre eső költsége tetemes lehet (közel háromezer fontra becsülik) lévén, hogy az export 60%-a az Egyesült Királyság relációjában zajlik, s csupán 19% áramlik EU-tagországokba. Észak-Írország kapcsán pedig megszívlelendő volna a szerző tanácsa: el kell kerülni a Brexit-csapdát, vagyis előbb tisztázni kell, miről is szavaznának valójában egy referendum alkalmával.

A kötet összefoglaló részében néhány általános következtetést fogalmaz meg a szerző, amelyekkel aligha vitatkozhatunk, és amelyeket mindenképp érdemes fontolóra vennie mindazon uniós állampolgároknak, illetve gazdaságpolitikai döntéshozóknak, akiket érdekel az európai integráció jelene és jövője. Még egyszer egyértelművé válik, hogy a Brexit mindenhatóságába vetett feltétlen hit szerfelett abszurd volt és maradt, a folyamat pedig az aszimmetrikus politikai sokk formáját ölti magára. Bárminemű további kérdés most már csak post-Brexit vethető fel, az egyik legfontosabb a recenzens szerint talán az lesz, hogy miként lehet képes mind az Egyesült Királyság, mind az Európai Unió – de ideérthetjük az egész fejlett világot – úrrá lenni a populizmuson, s egy vagy több ugrással száműzni azt az ismeretlenbe és nem megengedni, hogy sorozatosan visszatérjen és bekopogjon valóságunk ajtaján.

Annak ellenére, hogy a könyv elején deklarálta a szerző, a Progress könyvek hagyományait követve eltekint a hagyományos tudományos stílustól, így a források kiterjedt és precíz jegyzékét se teszi közzé a mű végén, a recenzens mégis hiányolta azt, éppúgy értéknövelő elemként tekintett volna rá, mint egy esetleges tárgymutatóra. Már csak

⁸ Losonc (2020): i. m. 103.

⁹ Például Losonc (2020): i. m. 103.

¹⁰ Mustapha Douch – T. Huw Edwards: *The Brexit Policy Shock: Were UK Services Exports Affected, and When?* *Journal of Economic Behavior & Organization*, 182. (2021), 248–263.

¹¹ Lásd: <https://obr.uk/forecasts-in-depth/the-economy-forecast/brexit-analysis/>

azért is gondolnánk ezt így, mert közismert tény, hogy a magyar lakosság körében rendkívüli módon visszaesett a könyvolvasás gyakorisága. 1981-ben még csak a megkérdezettek 39%-a vallotta azt, hogy *soha nem* olvas könyvet, 2020-ra ez a szám 53%-ra (!) nőtt. Ebből viszont az is következik, hogy a magyar nyelvű kötetre mégiscsak inkább a szakma képviselői figyelhetnek fel nagyobb valószínűséggel, akik számára pedig illő lett volna a tudományosság mércéje szerint is elfogadható művel előállni.¹² Ettől a halvány nüansztól eltekintve egy alapos és igényesen kivitelezett művel van dolgunk, amely végigkalauzolja az olvasót az európai integrációban eddig példa nélkül álló történés, a Brexit ismert és ismeretlen dolgain.

Margaret Thatcher recenzióink elején idézett brugge-i beszédében nyomatékosan kijelentette, Nagy-Britanniában joggal büszkéek arra, hogy a Magna Charta (1215) óta úttörő szerepet játszottak olyan intézmények kifejlesztésében, amelyek a szabadság bástyái lehettek. A kérdés csak az, hogy a (digitális) hiperglobalizáció korában – amely különösen komplex természete nyomán számos ismeretlen ismeretlent rejt, amiről nem is tudjuk, hogy nem tudjuk – valóban képes lesz-e az EU-ból kilépő, s egykoron híres hegemon hírében álló Egyesült Királyság a szabadság világitó bástyája maradni anélkül, hogy az sötét toronnyá ne változna a világgazdaság átformalódó látképén.

Felhasznált irodalom

- Benczes István: *Válság és válságrendezés a Gazdasági és Monetáris Unióban. A pénzügyi és gazdasági integráció forгатókönyvei.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 2019. Online: <https://doi.org/10.1556/9789634543480>
- Blundell, Richard – Joyce Robert – Agnes N. Keiller– James P. Ziliak: Income Inequality and the Labour Market in Britain and the US. *Journal of Public Economics*, 162. (2018), 48–62. Online: <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2018.04.001>
- Douch, M. – T. H. Edwards: The Brexit Policy Shock: Were UK Services Exports Affected, and When? *Journal of Economic Behavior & Organization*, 182. (2021), 248–263. Online: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2020.12.025>
- Halmi Péter: *Mélyintegráció. A Gazdasági és Monetáris Unió ökonómiaja.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 2020. Online: <https://doi.org/10.1556/9789634545569>
- Losoncz Miklós: *Brexit. Ugrás az ismeretlenbe.* Budapest, Noran Libro – Progress, 2020.

Internetes források

- <https://obr.uk/forecasts-in-depth/the-economy-forecast/brexit-analysis/>
<https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=BLI>
<https://tarki.hu/tarki-konyves-kutatas-2020>

¹² Lásd: <https://tarki.hu/tarki-konyves-kutatas-2020>

Felhívás az *Európai Tükör* című folyóiratban való közlésre

Az *Európai Tükör* című társadalomtudományi folyóirat szerkesztősége ezúton szeretné felhívni leendő szerzői figyelmét, hogy szívesen fogad tanulmányokat magyar és – külön számokhoz kapcsolódóan – angol nyelven.

A folyóirat a 2000-es években az európai tanulmányok egyik meghatározó szakmai fóruma volt. A Külügyminisztérium által alapított lap 2017-től a Nemzeti Közszolgálati Egyetem gondozásában jelenik meg. A folyóiratot elméleti és gyakorlati szakemberekből, valamint tudományos kutatókból álló, független szerkesztőbizottság szerkeszti, akik személyükben is garanciái a folyóirat tudományos és szakmai autonómiájának. A szerkesztőbizottság célja, hogy az *Európai Tükör* a hazai Európa-tanulmányok tudományterület színvonalas, lektorált szakmai folyóirata legyen.

A folyóirat új profilja a szélesebb értelemben vett Európa-tanulmányokat (az állam- és jogtudományt, a politikatudományt, a közgazdaságtudományt, a közigazgatástudományt, a szociológiát és a további társadalomtudományokat) tükrözi, tehát erőteljesen multidiszciplináris megközelítésű. Olvasói és szerzői célcsoportjába a jogászok, a politológusok, az ágazati szakértők, a közgazdászok és az egyéb társadalomtudományi diszciplínák művelői tartoznak.

Az *Európai Tükör* küldetése olyan tudományos elemzések, szakpolitikai állásfoglalások és javaslatok, valamint könyvszemlék közlése, amelyek a fenti, sokszínű olvasói közönség érdeklődésére számot tarthatnak. A folyóirat célkitűzése, hogy egyszerre legyen az Európa-tanulmányok multidiszciplináris tudományterületen a legjelentősebb tudományos kutatási eredmények közlöje, és a hazai döntéshozók számára stratégiai, szakpolitikai javaslatok megjelentetője is. A folyóiratban az Európai Unió Bírósága döntéseinek elemzése kiemelt figyelmet kap. Ennek megfelelően a folyóiratban többféle műfajhoz tartozó elméleti (*academic*) és gyakorlati (*professional*) fókuszú írásoknak is teret engedünk. A folyóirat küldetésének része a hazai közvélemény formálása, úgy, hogy a vélemények és nézetek lehető legszélesebb spektrumát közli, teret engedve a tudományos és szakmai vitának, felvállalva a szerzők közötti vélemény- és nézetkülönbségeket.

A folyóirat kizárólag olyan első közlésre beküldött dolgozatokat közöl, amelyek a lap küldetéséhez igazodó tudományterületekhez tartoznak. A kéziratok között szívesen látunk tanulmányokat, elemzéseket, esszéket és recenziókat, amelyek a lap valamely rovatába (Tanulmány, Szakpolitikai gyorsjelentés, Jogeset, Vélemény, Könyvismertetés) illeszkednek. Ehhez kapcsolódóan szeretnénk felhívni leendő szerzőink figyelmét, hogy a kéziratok elkészítéséhez szerzői útmutatót készítettünk, amelyet kérésre rendelkezésre bocsátunk. A kéziratokat az Open Journal Systemen keresztül (<https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/eumirror>) kérjük megküldeni.

A szerkesztőség nevében tisztelettel:

Pásztor Szabolcs
szerkesztőségi titkár